

A kötet jórészt néhány oldalas, tárcanovella hosszúságú darabjainak erőssége nem a szövegszerű figuralitásban, hanem történetészövésükben rejlik. Az elbeszélések világalkotása jellemzően realizisztikusnak mondható, de némely szövegbe mintha — a latin-amerikai irodalom kézzel fogható hatásaként — nagyon óvatosan még a mágikus-realista stílus is beszüremkedne, mint például a kötetnyitó *Szívemben éltekben*, melynek új szívet kapott főhősnője egyszermind részeseül férfi donorának érzéseiből, személyiségéből és emlékeiből is, de e tekintetben hasonló jellegűként megemlíthető még a *Térdpapucsot vegyenek* című novella is, melyben a főhősnő életét egy groteszk boszorkányfigura megjelenése borítja föl. Hangulatában és stílusában élesen elüt a kötet tartalmától, és a görög mítoszvilág legsötétebb pillanatait juttathatja eszünkbe az egyfajta balladisztikus ősbűnt tematizáló *A kuvaszlány halála*, amelynek előadásmódjában — a kötetben ugyancsak nem egyedülálló módon — nyomokban a krimi zsánerjegyei is megjelennek. Bizonyos szövegek a düh, az indulatok elfojtásának, majd ebből kifolyólag azok kitörésének démoniságát tematizálják, mint a szintén emlékezetes *Kígyót éjjel öl!* és *Az Ördög-árok előtt*, vagy épp az emberi gonoszság egészen spontán és nyers megnyilvánulását, mint a *Gyilkosság a gesztenyefa alatt*.

A kötet hangsúlyos tematikai eleme továbbá a szerelem, a társas kapcsolatok, a házasság, a családi élet viszontagságainak központba emelése is. Sokszor a kapcsolatok töréspontjainak, a különböző okokból történő széthullásnak, a másik — szoros vagy átvitt értelemben vett — elvesztésének lehetünk tanúi, mint az *Áramszünetben*, a *Juszuf Naimi vagyokban*, melyekben a kapcsolat érzelmi okokból folytathatatlan; e folytathatatlan a *Céklatesten sikló acélkésben*, de bizonyos értelemben *A sakkjátszma végében* is benne rejlik, csak épp más okokra visszavezethetően, a betegség vagy az öregség következményei képesek falat emelni két ember közé.

Az *Enyhítő körülmények közöttben* akadnak kevésbé borús szövegek is, néhányuk az életszeretetről, legalábbis az életben adódó szenvedés túléléséről, túlélhetőségéről szól, utóbbira jó példa a záró novella férfi énelbeszélőjének, egyben főszereplőjének az esete, akinek csak ötven fölött adatik meg annak nyilvános föl vállalása, hogy életét a továbbiakban nőként kívánja leélni, előbbire pedig a *Nicrophorus vespillo* fiatal főhőse, aki teljes benuálással járó balesete után is képes példamutatóan aktív és értékes életet élni.

Annak eldöntése pedig, hogy a novellák hőseinek, beszélőinek esendő ember volta mennyiben jelenthet enyhítő körülményt személyes

történetük tükrében, vagy épp egy tágabb perspektívából szemlélve, már az olvasó feladata. (Scolar, Budapest, 2017)

TANOS MÁRTON

VIDA GÁBOR: EGY DADOGÁS TÖRTÉNETE

Egy dadogás története — szól Vida Gábor könyvének címe. Ez most egy jelentéssel, *magánjelentéssel* bővül: egy recenzió keretei közt, lényegi meglátásokat röviden megfogalmazni — ez is egy dadogás. Legfőbbképp azért, mert nagyon sok van Vida kötetében — az elbeszélés mozgalmassága, a nyelv esendően valóságos közvetlensége, a kultúra, a társadalom, az identitás, a kisebbségi lét, önmaga és családja könyörtelen és őszinte analízise. Adódik a gondolat: hol kezdjek bele, hogy folytassam, és mi lesz az, aminek elmondásáról lemondok.

Kezdjük akkor a dadogással. Ez a könyv nem a dadogásról szól. Viszonylag könnyen össze lehet gyűjteni a könyv arányaihoz képest nem olyan sok említést, ahol Vida explicite a dadogásról ír. Ezt illetően meglepően és megnyugtatóan szűkszavú — megelégszik annyival, hogy a dadogás van, különböző orvosi, népi és pszichológiai értelmezések léteznek, szinte mindig deficitet jelent, de egy átlagos, mozgalmas fiatalkort kétség kívül el lehet tölteni úgy, hogy az ember közben a korigálás feltétlen reflexeivel, szükségszerű kommunikációs stratégiákkal és bizonyos fokú lemondással éli életét. A szöveg álláspontja tehát, hogy akkor dadogással, de az életet élni kell. Nyelvre egyébként sem könnyen átváltható, mivel lényege az artikulálhatatlanság. Az elbeszélés — amennyiben sikeres — éppen hogy a megvalósult nem-dadogás, de ahogy Vida következetesen végighalad az emlékein és elmeséli őket, minden történet kanyarulatában ott van a zárójelbe tett dadogás. A könyv vége felé van egy rövid párbeszéd Vida és a tanára közt Ceausescu dadogásáról. Annál a pontnál a szöveg egyedi belső lüktetésére gondoltam, és világos volt, hogy Vida megtalálta a *saját ritmusát* — ez a könyv ugyan nem a dadogásról szól, de a belső tulajdonságai által kétségtelenül magába sűríti a dadogás történetét.

Az *Egy dadogás története* olyan mű, amely kiemelkedik Vida tizenéves irodalmi terméséből. Ezzel nem minőségbeli különbségre célok, hanem topografikus hasonlatnak szánom a szóhasználatot. Az elbeszélés magába fogadja a korábbi művek szövedékeit. Ez a saját emlékekből építkező útleírás egyértelművé teszi, hogy a korábbi művek olyan események, motívumok gyűjtőpontjaiban keletkeztek, amelyek Vida sze-

mélyes történetének valós (vagy költött?) pillanataiban léteztek csak igazán. Így a kirajzolódó kép úgy fest, mintha az eddigi életmű ebben a metaregényben csatlakozna össze egy nagyobb test egységébe. Az *Egy dadogás...* önéletrajzi, valomásos-elemző, önreflexív kerete — amint várható volt — jócskán foglalkozik az irodalommal és az írással mint praxissal, életvitellel és sorsal. És ha az irodalom sors, akkor irodalmi párhuzamok jelölik ki az utat. Az ismert toposzokkal, problémákkal, Vida párbeszédbe is lép: amott borozgatánk apámmal; ez nem olyan, mint ahogy megírta Tamási Áron; amaz olyan, mint Ottlik internátusa, csak éppen hogy mégolyanabb; a családregény és az írói emlékezés etikájában pedig Nádas és Esterházy megkerülhetetlen.

Az elbeszélés teste — nevezzük annak — az időben visszafelé megképződő összefüggések és történetek által jön létre. És ez a test a maga esetlegességével megmutatja a saját maga történetiségét is. Teszi ezt a nyelvi csonkasága, néhol esetlensége által. S annak ellenére, hogy „*valós nagyapám unokája és az igazi apám fia szeretnék lenni most*” — írja Vida, mégis arra ítéltetett, hogy folyton az emlékek valószerű szilánkjai és az értelmezés fikciója között billegjen úgy, hogy maga sem tudja elválasztani egymástól a kettőt. Fejezetek segítik az olvasót, valamelyest tagolják az emlékezet parttalanságát, de az emlékezés és elmondás kettős működése alapjaiban meghatározza az elbeszélés szövevényességét. Ahogy a szöveg nyelviségéhez, talán ehhez sem árt egy tudatosabb olvasói hozzáállás. A fejezet gyűjtőpontjaitól asszociatív elágazások és több lépcsős, idősíkokat megmozgató és egymás mellé rendelő emlékező és elbeszélő folyamatok indulnak meg. Nyelvi szinten ezt Vida erőteljes, intellektuális és szubjektív elbeszélői hanggal oldotta meg, ami elsőre kiforratlannak tűnt, míg meg nem láttam a mintázatait. Az elbeszélés nyelvi anyaga a mentális műhelymunka — az emlékszilánkok, érzések, jelentések cserebomlásának — rusztikusan megmunkált tudatfolyama. Felvállalt és reflektált szubjektivitásból adódó egyenlenségeinek dacára Vida egy jól kézben tartott, személyes, sűrű és hipnotikusan ritmizált elbeszélést tart ki végig. Érdemes a technikát közelebbről is megnézni: elmesél egy konkrét emléket, a lét egy otthonos (nem feltétlenül meghitt) mozzanatát, majd az emlékezés elkezd magához rendelni annak a helyzetnek a számtalanszor megisméltlődő variációit. Megszerelni valamit a ház körül, vendégségbe, disznóvágásra, vakációra menni vagy indiánosdit játszani — a megszámlálhatatlan variációk elkezdik elbeszélni magukat a hozzájuk tapadó nyelvvel. A szövegben pedig mindebből az érzelmi impulzusokat a létezés mindennapi

ideológiáival összefűző retorikából az egyéni és közösségi identitás velejévé leszárított, jelen időben hosszan sorakozó, egymásba kapaszkodó csonka tagmondatok lesznek, amelyek esetleges önellentmondásai nem hiteltelenítik egymást, hanem épp ellenkezőleg; kijelölik a valóság referenciatartományát.

Vida Gábor nyelvi rekonstruálója, értelmezője, pszichológusa, antropológusa szüleinek, családjának, határon onnani magyaroknak és mindazoknak, akik anyanyelven olvassák. A ki- és betelepítésekkel, menekülthullámokkal, a zárkózottsággal, a civilizáció erodációjával a közkeletű toposzoktól gyökeresen eltérő, valóságos és cizellált Erdély-kép bontakozik ki, ami miatt az *Egy dadogás története* kétségtelenül fontos „útkönyv” Erdély újrafelfedezéséhez. (*Magvető*, Budapest, 2017)

KOVÁCS ALEX

MONOSTORI IMRE: SZEKFŰ GYULA A VÁLTOZÓ IDŐKBEN Életmű — fogadtatás — utókor, 1913–2016

„De bármily ritka alkalom volna is rajzát adnunk, ez összefüggésben, egy romlatlan magyar jellemnek, célunk nem ez: Tisza István ép alakját a beteg kor sodrában kell szemügyre vennünk” — állapítja meg Szekfű Gyula az egykori miniszterelnökről 1920-ban megjelent nevezetes, *Három nemzedék* című munkájában. Egy nagyhatású, s bizonyos értelemben példátlan történészi pálya egyik fontos állomásán született ez a megjegyzés, és számtalan fontos, a 20. századi magyar történelem megértését célzó kérdés tehető fel, ha mindezt visszafordítjuk Szekfű politikai korszakokat átívelő életpályájára.

De mindenekelőtt is a legfontosabb: meg tudja-e őrizni a mai kor számára „ép alakját” Szekfű Gyula? Az a Szekfű, aki 1913-ban a *Száműzött Rákóczi* című könyvével levéltári forrásokat feldolgozva s hatalmas vitát kiváltva cáfolta a nemzeti romantikus történetírás Rákóczi-képét. A korabeli hivatalos konzervatív tudományos és politikai elit hevesen támadta a fiatal történészt, aki ekkor a fél évtizede induló irodalmi modernség, a Nyugat köre és a radikális polgári gondolkodók támogatására számíthatott. Majd a vesztes világháború és a bukott forradalmak után Szekfű megírja az előbb idézett *Három nemzedék*et, mely nem kisebb vitát generált, mint a Rákóczi-könyv, a fogadtatás azonban más előjelekkel történt, a baloldali radikalizmus és a liberális értelmiségiek csatlakoztak Szekfűben, míg ő a 20-as évektől egyre felívelő történészi pályát futott be, élvezte a miniszterelnök, Bethlen István és a kultuszminiszter,